

nieomal wyłącznie do celów tezauryzacyjnych, wymagało identyfikowania solidusa z czystym kruszczem. Augustyn w komentarzu do jednego z psalmów definiuje złotą monetę jako ściśle określoną wagowo ilość kruszcu niemonetarnego, a w *Sermo de disciplina Christiana* uznaje złoto jak i srebro za równoznaczne z pojęciem *pecunia*; także według Eucheriusza lite złoto uchodzi za najbardziej cenne *pecunia*⁸⁶. Podobnych danych dostarczają skarby z epoki późnego cesarstwa zawierające w znacznej części kruszce w postaci niemonetarnej, a także współczesne ustawodawstwo, w tym zarządzenia Walentyniana i Walensa odnośnie zasad wpłaty podatków do skarbcza państwowego w solidusach według relacji 1 funt złota za 72 solidusy oraz szereg reskryptów cesarskich nakazujących konfiskatę kruszcu przekazywanego do mennic przez osoby prywatne bądź dotyczących handlu solidusami. Konstancjusz II w 343 r. zagroził nawet spalaniem wszystkim fałszującym solidusy, tym niemniej w anonimowej komedii rzymskiej *Querolus* i rozprawie *De rebus bellicis* wskazywano na nagminne łamanie tego przepisu. Julian Apostata został zmuszony do powołania w miastach wysokich urzędników, tak zwanych *zygostates*, których zadaniem było zwalczanie procederu fałszowania monet, kontrolowanie stopy procentowej nominałów i wycofywanie fałszywych egzemplarzy⁸⁷. Szczególnie wymowne wydaje się zarządzenie cesarskie datowane na 356 r., zawarte w kodeksie Teodozjusza, stanowiące próbę zahamowania spekulacji dokonywanych na miedzianych monetach poprzez wprowadzenie zakazu przenoszenia ich z miejsca na miejsce. Konstytucja cesarska zezwalała jedynie kupcom na przewożenie własnym transportem nie więcej aniżeli 1 000 *folles* na doraźne wydatki; według A. H. M. Jonesa suma ta stanowiła niską kwotę, równoważną 1 bądź 2 solidusom⁸⁸. Podobnie w zarządzeniu z 326 r. skierowanym przeciwko fałszerzom pieniędzy, Konstantyn opieką ustawodawczą objął również nominały brązowe⁸⁹.

⁸⁶ Augustin *Comm. ad ps.* XLIII 84; *Serm. de disc. Christ.* VI 6; Eucher. *Instruct. ad Sal. In Iob.* I, PL 50 col. 782; Hieron. *Ep.* CXIX 11; J. Jundziłł, *Pieniądz w łacińskiej literaturze chrześcijańskiej późnego cesarstwa rzymskiego*, Warszawa 1984, s. 168. Na kruszczowe traktowanie solidusów zwrócił uwagę jeszcze S. Bolin, *Tax money and plough money*, *Scand. Ec. Rev.* II 1954, s. 5; tenże, *Der Solidus. Agaxia Martino Nilson dedicatum*, s. 144 n. Podobnie Sperber, *Costs*, s. 10 (XIII). Zob. też S. Bolin, *Till den feodala penningens uppkomst och förhistoria*, *Studier i ekonomi och historia tillägnade Eli F. Heckscher*, Stockholm 1944, s. 24 n.

⁸⁷ *Anon. de reb. bell.* III 1; *Querol.* III 1; *Cod. Theod.* IX 21,5—8 (343 r.) XII 6,12 (366 r.), XII 6,13 (367 r.); A. H. M. Jones, *Numismatics and history* [w:] *Essays in Roman Coinage*, s. 24; Grierson, *The Roman Law*, s. 240 n.; Suchodolski, *Moneta*, s. 45 n.

⁸⁸ *Cod. Theod.* IX 23,1—2; Jones, *The origin*, s. 34—8; Mickwitz, o.c., s. 111; J. Rouge, *Recherches sur l'organisation du commerce maritime en Méditerranée sous l'empire romain*, Paris 1966, s. 290, 458. O spekulacji przy wymianie miedzianych monet za Justyniana wspomina *Procop. de arc.* 22.

⁸⁹ Zob. M. R. Alföldi, *Die Gussformen und gegossenen „Fälschungen“ keiserzeitlicher Münzen*, *Chiron* I, 1971, s. 350 n.; także, *Die „Fälscherformen“ von Pachten*, *Germania* LII 2, 1974, s. 426 n.; Kunisz, *Pełnowartościowość*, s. 25 n. Na poważny wzrost wydatków państwa w późnym cesarstwie rzymskim zwraca uwagę A. Segrè, „*Annona civica*” und „*Annona militaris*”, *Byzantion* XVI, 1942—1943, s. 433.